

HELENA KNIFIĆ SCHAPS

**ŠIME BALEN 1912. – 2004.
POVODOM DESETE OBLJETNICE SMRTI**

Helena Knifić Schaps
ARH PROJEKT d.o.o. Zagreb
Oboj 68
HR10000 Zagreb
arhprojekt@inet.hr

UDK: 929Balen, Š.
821.163.42-94
In memoriam
Ur.: 2016-03-07

Rođeni Podgorac, Jablančanin Šime Balen je, kao aktivni sudionik 2. svjetskog rata i antifašist, politički proganjan u svim sistemima, od Kraljevine Jugoslavije do poslijeratne socijalističke Jugoslavije. Član je ZAVNOH-a i AVNOJ-a, direktor TANJUG-a, diplomata, član Hrvatskog sabora i Privremenog parlamenta FNRJ te delegacije FNRJ u UN-u i na zasjedanju UNESCO-a, predstavnik za štampu u ambasadi FNRJ u Washingtonu, glavni urednik Vjesnika, počasni predsjednik Društva novinara Hrvatske od osnivanja i Hrvatske demokratske zajednice u kraćem razdoblju, Odlikovan jugoslavenskim i hrvatskim odličjima, dobitnik je brojnih priznanja i strukovnih nagrada.

Publicist, zagonetač, književnik i književni prevoditelj, ostavio je za sobom značajan opus iz kojega izdvajam neka djela posvećena rodnom kraju i ljudima: *Na zelenim kupolama Zečjaka* (1977.), *Jablanac 1179.-1979.*, *Povijesna skica prigodom 800. obljetnice* (1979.), *Izgubljeni na Velebitu* (1980.), *Velebit se nadvio nad more* (1985.), *Prva sjećanja: Panos - rat, glad, prevrat, seoba* (1993.). Umro je u Zagrebu 16. ožujka 2004.

Ključne riječi: književnost, publicistika, antifašizam, robijanje, priznanja i odličja, Podgorje, Velebit

Šime Balen, hrvatski književnik, novinar, publicist, prevoditelj, putopisac i politički djelatnik, rođen je u Jablancu 7. veljače 1912. kao jedno od sedmero djece.¹ Kao i većina obrazovanih Podgoraca, škole pohađa i završava u

¹ Prema vlastitom kazivanju u prosincu 2002., Šime Balen se rodio u Jablancu u tadašnjem hotelu *Ideal*. Vlasnik hotela, također neki Balen, vidjevši trudnu ženu ustupio je Šiminoj majci svoju sobu, u kojoj se dijete potom i rodilo. Kasnije je neki Lončar iz Jablanca pričao da se mladi otac toliko napio, da je od sreće iskočio kroz prozor. Nato je majka rekla da je zaista istina da Bog čuva pijance!

glavnom gradu Podgorja Rijeci (sušačku Trgovačku akademiju), nakon čega upisuje Ekonomsko-komercijalnu visoku školu u Zagrebu (1930.). Kao srednjoškolac se 1929. i 1930. godine bavi enigmatikom, objavivši pedesetak zagonetki u zagrebačkim listovima *Omladina* i *Zagonetka*.

Šime Balen je uvjereni antifašist, član ZAVNOH-a i AVNOJ-a za Drugog svjetskog rata i poslijeratni direktor TANJUG-a te počasni predsjednik Društva novinara Hrvatske od njegova osnivanja 1945. Politički je proganjan i zatvaran i u Kraljevini Jugoslaviji i u poslijeratnoj socijalističkoj Jugoslaviji.

Novinarstvu i osobito politici (kao nacionalnoj zadaći i životnom opredjeljenju) daje nesebično sve, ne dopuštajući im pritom da njime ovladaju niti da ga podrede sebi. Ostaje autentičan, neovisan i samosvojan. Objavljuje u sušačkom listu *Naša sloga* i surađuje u listovima *Omladina*, *Domobran*, *Hrvatsko pravo* i *Hrvatski borac* (1929., 1930. i 1931. godine) neprestano se boreći protiv velikosrpske diktature.

Ti listovi dopijevaju na udar policije koja ih ubrzo i zabranjuje. Šimu Balena kao hrvatskog nacionalnog revolucionara vlast zatvara najprije 1932. na godinu dana u Ogulinu, a zatim ga Državni sud za zaštitu države osuđuje u Beogradu 1933. na četiri godine tamnovanja (Srijemska Mitrovica, Lepoglava, Maribor), gdje 1935. pristupa ljevičarima i ulazi u KPJ. Iako politički nepodoban, po izlasku radi formalno kao korektor u listovima zagrebačke Tipografije; jedan je od pokretača lista *Seljačka misao* (1937) i surađuje u *Obzoru*, *Večeri* i *Jutarnjem listu*. Sudjeluje u demonstracijama omladine protiv šestojanuarske diktature. U tada najvećem hrvatskom listu, koji 1936. pokreće Hrvatska seljačka stranka, *Hrvatskom dnevniku*, Šime Balen kao član redakcije uređuje gospodarsku rubriku (1938–41.), sve do zabrane lista nakon proglašenja NDH. Suočen s najvećim zlima 20. stoljeća, nacional-socijalizmom i fašizmom, radeći u *Hrvatskom dnevniku*, Šime Balen sudjeluje u osnivanju ilegalnog antifašističkog lista *Politički vjesnik* (1940.). Ratni *Vjesnik*, čiji je treći glavni urednik (1943-1945.), pod njegovim je vodstvom propagator hrvatske državnosti, građanskih prava i antifašističkog pluralizma.² Nakon okupacije odlazi iz Zagreba u partizane (1941.), gdje pokreće prve hrvatske listove pokreta otpora, *Lički partizan* i *Partizanski vjesnik* te rukovodi Odjelom za propagandu ZAVNOH-a.³ Nakon II. svjetskog rata Šime Balen postaje članom Hrvatskog sabora i Privremenog parlamenta

² Tekstovi tog ratnog *Vjesnika* bili su objavljeni u dvije knjige uoči gušenja Hrvatskog proljeća, koje su 1972. zaplijenjene i uništene.

³ Hrvatska u to vrijeme, i Balenovom zaslugom, s više od 150 listova ima najrazvijeniji tisak u europskom pokretu otpora.

Sl. 1. Šime Balen, hrvatski književnik, novinar, publicist, prevoditelj, putopisac i politički djelatnik

FNR Jugoslavije. Nekoliko godina provodi u diplomaciji kao član delegacije FNRJ u UN-u i na zasjedanju UNESCO-a te kao predstavnik za štampu u ambasadi FNRJ u Washingtonu. Po povratku iz SAD-a postaje direktor TANJUGA (1947-1948). S te dužnosti odlazi u zatvor, a po izlasku radi kao fizički radnik. Isključen je iz Komunističke partije Jugoslavije 1948., radi protivljenja progonu Andrije Hebranga. Od 1950. uređuje list *Lokalna privreda*, po osnivanju Matice iseljenika časopis *Matica*, a od 1962. je direktor Nakladnog zavoda *Znanje*, sve do umirovljenja 1966. godine. U Hrvatskom proljeću aktivira se kao član Upravnog odbora Matice hrvatske, pa opet pada u nemilosti. U procesu pada komunizma i uvođenja višestranačja nakratko postaje počasnim predsjednikom HDZ-a (17.6.1989. – 24./25.2.1990.).

Objavljuje knjige, pripovijetke, brošure i brojne zapise, između ostalih: *Robija* (1936.), *Staniša Opsenica* (1944.), *Istra u narodnooslobodilačkoj borbi* (1945.), *Lipovac* (1947.), *O američkim seljacima – farmerima* (1948.), *Pavelić* (1952.), *Zapisi i sjećanja* (1956.), *Inicijativni odbor ZAVNOH-a* (1969.), *Na zelenim kupolama Zečjaka* (1977.), *Jablanac 1179.-1979.*, *Povijesna skica prigodom 800. obljetnice* (1979.), *Izgubljeni na Velebitu* (1980.), *Velebit se nadvio nad more* (1985.), *Sveta laž* (1991.), *Prva sjećanja:*

Panos – rat, glad, prevrat, seoba (1993.). Dubravko Horvatić uvrštava ga u antologiju *Hrvatski putopis: od XVI. stoljeća do danas*, a Željko Poljak u antologiju *Hrvatska planinarska književnost*.

Suradnik je i Senjskog zbornika (1993.).

Govorio je nekoliko jezika i prevodio na hrvatski značajna djela zapadne kulture (s engleskog npr. prevodi Williama Faulknera, Ernesta Hemingwaya, Erskinea Caldwellella, Franka Norrisa, Francisa Scotta Fitzgeralda, Benjamina Franklina i druge).

Višestruko je nagrađivan najvišim državnim nagradama u bivšoj i državi Hrvatskoj, kao što su: *Nositelj Partizanske spomenice 1941.*, *Red Ante Starčevića* (1995.), *Red Stjepana Radića*, *Red hrvatskog pletera*, *Spomenica domovinske zahvalnosti* i druge te strukovnim nagradama kao npr. *Plaketa za životno djelo* Društva hrvatskih književnih prevoditelja, *Nagrada Milan Grlović* Hrvatskog novinarskog društva, *Vjesnikova zlatna plaketa* (dvaput) i drugima. Šime Balen, svjetski čovjek, cijeli je svoj život ostao vezan uz rodno Podgorje i Velebit posvetivši im svoja značajna djela, od kojih svako predstavlja "originalan nostalgični pothvat koji uspješno oscilira između pjesničkog doživljaja i znanstvenog popularnog štiva ..."4.

A zašto baš ja, iz nekog drugog vremena i generacije, pišem o Šimi Balenu?

Upravo radi te njegove zarazne ljubavi prema svom kraju, koji je nakon druženja s njim, Antom Glavičićem i Srećkom Božičevićem te godina provedenih u obilascima, postao i moj5.

Puno sam o Šimi slušala baš od Ante, a njega i suprugu Mariju (koju smo znali samo kao Vica)6 upoznala sam u srpnju 1980. za obilaska terena na području Alana, Kosice i Mirova.7 Druženja i razgovore pred njihovom kućicom Za Kosicom (tada još jedinom pokrivenom šimlom) okrunili smo

⁴ Milan Selaković, *Velebit se nadvio nad more*, recenzija, 1985.

⁵ Pokušala sam im se svima "odužiti" knjigom *Velebit arhitektonski, Pučka gradnja u dijelovima Sjevernog i Srednjeg Velebita*, Zagreb, 2013.

⁶ Vica Balen, rođena Bevandić, po završetku klasične gimnazije u Gospiću studira filozofiju u Zagrebu, majka troje djece. Zapamtila sam ju i opisala te 1980. kao ženu gradskog izgleda i manira, uredne kose i odjeće, naočala suvremenog oblika. Uvijek je pitala treba li nam štogod, nas "žensku čeljad" iz ekipe redovito je zvala da se kod nje u kući operemo u lavoru, u toploj vodi koju nam je grijala.

⁷ Grupa u sastavu: Ante Glavičić, Srećko Božičević, Vlado Oštrić, Filka i Juraj Lokmer, Jure Tomljanović, Sonja Božičević, Helena Knifić

Sl. 2. Šime Balen (treći zdesna) pred kućom za Kosićom
(foto: Srećko Božičević, srpanj 1980.)

usponom na Hajdučke kukove, opisanim u jednoj od 10 priča u knjizi *Velebit se nadvio nad more* (koju mi je Šime i poklonio kad sam ga posjetila nakon Vicine smrti u njihovu zagrebačkom stanu negdje 1989. godine).

Jedna sasvim "senjska" konverzacija između mene i prof. Glavičića u jesen 2002. obvezala me na ponovni posjet: "Nazovi Šimu, pitaj ga malo za Alan, vlaku i one zaselke okolo! Sigurno će mu bit drago vidit te!". "Najbolje bi bilo da odemo skupa, kad ste u Zagrebu. Šime bi i Vas rado vidil!". "Aaaa, dâ! Kakovi! Pa znaš da se ja uvijek žurim! Dođen autobusom ujutro i gren u dva ča. A i on visoko stoji!"

Prvoga prosinca 2002. u pet popodne ulazim u zgradu u Ulici Račkoga br. 9, četvrti kat bez dizala,⁸ u stan prepun knjiga (nimalo čudno kad u njemu

⁸ *Večernji list* (1993): Povijesna zgrada u čijem je podrumu tamnovao August Cesarec, na zidu je njegovom rukom ostao u zid urezan natpis "ŽIVJELA SOVJETSKA HRVATSKA!"

živi pisac/publicist/novinar i prevoditeljica/urednica/novinarica⁹). Poneka vrijedna slika doslovno se bori s knjigama za komad slobodnog zida, uglavnom gubeći bitku. Velebit je naša tema za predviđenih pola sata razgovora. Ali kako to obično biva kad se uspostavi skladna i fina komunikacija, razgovaramo o svemu i svačemu – povijesti njegove i Vicine obitelji, raseljavanju Bunjevaca, podrijetlu i rasprostranjenosti prezimena Balen i Bevandić, ocu i "Kaiser Maxu", majci, Šegotama i Vjenceslavu Novaku, Ljubičinom i grobu pokojnog Ličana, popu Zduni, Kuni, *dubodolini* Tuderevo i Srbinu Todoru, selidbama u sridnju i gornju planinu A u kuću Za Kosicom ionako više neće ići, prodana je. Od pola sata bivaju dva i pol, Šime je umoran, doći ću sljedeći put sa Srećkom Božičevićem¹⁰ koji bi ga rado posjetio.

Nismo stigli. Šime Balen umro je 16. ožujka 2004. u Zagrebu ostavivši, osim svega prije navedenog, autentična svjedočanstva i *zapamćenja* o življu i životu u Podgorju i u Velebitu, rijetko dosegnute književne vrijednosti i čistoće hrvatskog jezika – o seobama *horvatskih nomada*, ljudima, zanimanjima, običajima, legendama, anegdotama, anakronizmima, lokalizmima, pjevanjima, odijelima, jelima, gladovanju, jablanačkim birtijama i rapskim kapljicama, rujama, vilama, vilinskim vodicama, padežima, torinama, kirijašima, žičari, kalanju šimle i mnogo čemu drugom.

Literatura:

Šime BALEN, *Jablanac 1179.-1979., Povijesna skica prigodom 800. obljetnice*, Zagreb, 1979.

Šime BALEN, *Izgubljeni na Velebitu*, Zagreb, 1980.

Šime BALEN, *Velebit se nadvio nad more*, Zagreb, 1985.

Šime BALEN, Prva sjećanja: Panos – rat, glad, prevrat, seoba (Iz zapisa i zapamćenja), *Senjski zbornik*, 20, Senj, 1993, 201-214.

Milan JAJČINOVIĆ, Povijest se ne smije prešućivati, interview, *Večernji list*, Zagreb, 21. i 22. lipnja, 1993.

Božo NOVAK, Osnivač Vjesnika, vjernik novinarstva, nekrolog, *Vjesnik*, Zagreb, 18. ožujka 2004.

⁹ Vjera Balen-Heidl, kći Šime i Vice, prevoditeljica, urednica biblioteke HIT zagrebačkog *Znanja*, novinarka na HTV-u, dobitnica Nagrada za životno djelo Društva hrvatskih književnih prevodilaca 2011. i Nagrade za književno prevodilaštvo *Iso Velikanović* za 2014. i drugih.

¹⁰ Srećko Božičević, hidrogeolog, speleolog i vrstan fotograf, svojim je perom i kamerom evidentirao i stručno obradio gotovo cijeli Velebit. Umro je 15. ožujka 2015. u Zagrebu.

Sl. 3. Na vrhu Hajdučkih kukova, stoje slijeva: Šime Balen, Helena Knifić, Dane Vukušić (foto: Srećko Božićević, srpanj 1980.)

Izvori:

https://hr.wikipedia.org/wiki/%C5%A0ime_Balen 23.02.2016.

<http://muzejavnoj.ba/virtuelna-tura/sala/hrvatska-2/> 26.02.2016.

https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_demokratska_zajednica 26.02.2016.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=5490> 26.02.2016.

<http://www.poslovnenovine.com/propisi-hr-pregled/odluka-kojom-se-odlikuju-redom-ante-starcevic-brm.asp>

Arhiva Šime Balena, dobrotom Vjere Balen-Heidl

Vlastite zabilješke

ŠIME BALEN 1912-2004
marking the 10th anniversary of his death

Summary

Born in Podgorje, a resident of Jablanac Šime Balen was an active participant of World War Two and an antifascist, politically persecuted in all political systems, from the Kingdom of Yugoslavia to post-war socialist Yugoslavia. He was a member of ZAVNOH (State Anti-fascist Council for the National Liberation of Croatia) and AVNOJ (Anti-Fascist Council for the National Liberation of Yugoslavia), director of TANJUG (Telegraphic Agency of the New Yugoslavia), a diplomat, member of the Croatian parliament and Interim Parliament of FNRJ (Socialist Federal Republic of Yugoslavia) and FNRJ's UN delegation and in sessions of UNESCO, press spokesman in the FNRJ embassy in Washington, chief editor of *Vjesnik*, honorary president of the Croatian Journalists' Association from its establishment, and HDZ (Croatian Democratic Union) for a short period, ... He was decorated with Yugoslavian and Croatian orders, a recipient of numerous acknowledgements and professional awards.

A publicist, writer of brainteasers, an author and literary translator, he left behind him a significant opus from which I have singled out some works dedicated to his homeland and the people: *Na zelenim kupolama Zečjaka* (*On the green cupolas of Zečjak*) (1977), *Jablanac 1179-1979, Povijesna skica prigodom 800. obljetnice* (*A historical sketch marking the 800th anniversary*) (1979), *Izgubljeni na Velebitu* (*Lost on Velebit*) (1980), *Velebit se nadvio nad more* (*Velebit loomed above the sea*) (1985), *Prva sjećanja: Panos - rat, glad, prevrat, seoba* (*First memories: Panos - war, famine, revolution*) (1993). He died on 16th March 2004, in Zagreb.

Keywords: literature, journalism, antifascism, imprisonment, acknowledgements and orders, Podgorje, Velebit